

Az Irodalomtörténeti Közlemények szerzőinek cikkéből idéztem, amit idéztem. Nekem fölösleges vitatkoznom. Az idézetek egymással felelnek.

Egy megjegyzést mégis:

Lángelmék sokszor szokták megjósolni művük sorsát. Stendhal pl. azt mondta, hogy őt csak száz év múlva fogják fölfedezni. Így is történt.

Nem vitatom, hogy Adynak igaza volt, amikor 1910-ben azt mondta, hogy jobb, igazabb magyar lírikus nálánál harminc-nyegen nem jöhet és erősebb sem az ő korabeli irodalmi forrongásnál. E harminc-nyegen év alatt jött például József Attila. De én a viláért sem azért írom le a nevét, hogy az Adyéval mérjem össze, akinél jobb, igazabb lírikus máig valóban nem jött. De jöhetett volna, — ennek semmiféle »természettudományos alap« nem mond ellent. Elképzelhető például, hogy Magyarországnak már az első világháború után sikerült volna az imperializmus gyűrűjéből kiszakadnia s a Szovjetunió oldalán olyan irodalmat is teremtenie, amelyben a második világháborúig talán jöhetett volna egy olyan új magyar lírikus, aki egészen méltó Adyhoz. És akkor az Ady korabelinél is »erősebb irodalmi forrongás« sem vártna még magára.

Gellért Oszkár

MÁGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSAINKRÓL

Az elmúlt évek folyamán rengeteg, változatos tárgyú, többségében szép és mindig tanulságos kiállítást láthattunk. Örvedetes, hogy, bár kissé megkésve, megjelentek közöttük a magyar irodalomtörténeti tárgyak is. Nyilvánvaló, hogy ha irodalmunk multjának élő értékeit, a haladást szolgáló íróink életét, pályáját és művét a kiállítások szépen fejlődő módszereivel is hozzáférhetővé tesszük tanulni vágyó népünknek, értékes nevelő, mozgósító munkát végzünk. De haszna lehet a jól megszervezett s komolyan végbevitt kiállítási munkából irodalomtörténeti, sőt általános történeti kutatásainknak is: egy-egy kiállítás előkészítése s felépítése közben számos olyan kérdés merül fel s kíván feleletet, amely egyébként elkerülné a kutatók figyelmét, vagy megoldása elodázódnék.

Ennek oka főként az a különbség, amely a régi és az új típusú kiállításokat elválasztja. Régen rendszeren egy-egy intézmény vagy gyűjtemény állította ki a birtokában lévő tárgyakat s ezeket úgy rendezte el, hogy a maguk egyéni érdekességében, szépségében vagy csoportjaik látványos hatásában érvényesüljenek. Mai kiállításaink viszont valamilyen mondanivaló, eszmei, történelmi szerkezet egységének rendelik alá a tárgyakat: ezeknek, azon túl, hogy emlékét őrzik valaminek, élő jelentésük is van. Az e fajta kiállítás rendezőinek munkája tehát sokban rokon a tanulmány, sőt monográfia-írókéval; nem elégedhetnek meg a kéznél lévő emléktárgy többé-kevésbé hatásos elrendezésével, hanem értelmes összefüggései szerint meg kell állítani, esetleg ki kell egészíteniük és meg kell magyarázni.

Ennek első feltétele, hogy a szóbanforgó tárgy egész anyagát: a felidézendő korszak fő mozgató, alakító erőt, a művek tárgyi, műfaji, személyi összefüggéseit, a szereplők pályáját, egyéniségét stb. áttekintsék. De nem elégedhetnek meg az irodalom ismeretével, legalább annyira tájékozódniuk kell a műzeális kérdésekben is. Hiába tudják, hogy mit, mikor, miről, milyen körülmények között, milyen hatással írt pl. Vörösmarty, ha nem tudják, hogy van-e s hol van műveinek kézírata, kiadása, fordítása, illusztrációja, értelmező, megvilágító anyaga, hogy hol található a hozzá tartozó képek, emléktárgyak, bútorok stb. Végül, de nem utolsósorban ismerniük kell a tárgykör értékelését; nem egyszer meg kell fellebezniük téves feldolgozásokat s döntést kell elérniük régóta vitatott kérdésekben. Hogy ezt megtehesék, sokszor komoly kutató munkát is kell végezniük és minden esetre igénybe kell venniük a szóban forgó terület tudományos szakértőinek segítségét.

Az összegyűjtött, megválogatott, kiegészített és értelmezett anyagot azonban be is kell mutatni. A kiállítás: a mondanivaló megjelenítése, tehát a tárgyhoz fűződő anyagnak összefüggései szerint történő csoportosítása, jelenetése. A kiállításrendező munkája ebben a vonatkozásban a színpadi, vagy pontosabban a filmrendezőkével rokon. A jó kiállítás olyan,

mint a jó dokumentum-film: a hiteles emlékekből összefüggő, mozgalmas, a múlt „holt tárgyait” életrekelő történetet, drámát formál. Ezért is nevezik a mintául szolgáló filmforgatókönyvek nyomán — bár nem egészen helyesen — az új típusú kiállítások terveit is forgatókönyveknek. A kiállításrendezőknek ilyenzerű feladataik megoldására a szakemberek egy másik csoportjával: grafikusokkal, kárpitosokkal, asztalosokkal, villanyszerelőkkel stb. kell műveltségre lépniük. Elsőrangú szerepük tehát, hogy a különféle, egymásnak néha ellentmondó munkatársak, anyagok és eszközök kívánságait összehangolják s egyetlen főcélra egységesen rendeljék alá.

Magyar irodalomtörténeti kiállításaink olyan feladatok elé állítják rendezőiket, amelyeknek helyes megoldása közérdek; a szaktudományt is közelről érinti. Nem lesz tehát talán érdektelen és fölösleges, ha röviden számbavesszük az eddigi kiállítások eredményeit s felvetünk néhány velük kapcsolatban felmerülő s lényegesnek látszó kérdést. Azért is, hogy alkalom adódjék az egyelőre inkább szűk körben, szinte csak magánhasználatra szánt vitákat a nyilvánosság előtt folytatni.

Első új típusú magyar irodalomtörténeti kiállításunk még 1948—49-ben, az 1848-i forradalom és szabadságharc százados évfordulójára keletkezett, az akkor újjáépített Bajza-utcai Petőfi házban. Két nagy forradalmár-költőnk, Petőfi és József Attila emlékét idézte fel jól összeválogatott, szellemesen és hatásosan elrendezett, gazdag anyaggal; s hézagossága, a szűkre szabott hely okozta csonkasága ellenére sok vonatkozásban példát mutatott s mutathat ma is. A kisebb méretű, rövidebb időre szabott s főként a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban meg az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett kiállítások után 1952-ben, az Országos Széchényi Könyvtár fennállásának 150 éves jubileuma alkalmából nyílt meg első általános jelentőségű és a maga nemében úttörő magyar könyv- és könyvtártörténeti kiállításunk, „Mátyás király könyvtárától a 3000-ik népkönyvtárig” címen. Tanulságait azóta számos kisebb-nagyobb könyvtár- és könyvtörténeti kiállítás értékesítette országszerte. Az elmúlt két év alatt keletkezett s szorosabban magyar irodalomtörténeti tárgyú kiállítások, múzeumok, emlékszobák egyre gazdagodó sorából itt csak a legfontosabbakat lehet előszámlálnunk. A múlt évben rendezett nagy Rákóczi-emlékkiállítást igen termékenyen egészítette ki a Rákóczi-kor irodalmi bemutatású kiállítás a Nemzeti Múzeumban. Ugyanott nyílt meg nemrég a Jókai emlékkiállítás. Múzeum, illetve kiállítás tölti meg Petőfi kiskőrösi, Vörösmarty kápolnásnyéki szülőházának, Kisfaludy Sándor sümegi, Gárdonyi Géza egri, Mikszáth Kálmán horpácsi, Móricz Zsigmond leányfalusi lakóházának helyiségeit. Újrarendezték Kazinczy Ferenc szépművészeti múzeumát, emlékszobák idézik Nagykőrösön Arány János, Tapolcán Batsányi János szellemét. Szegedy Róza egykori hegyi házában, Badacsonyan, a balatoni táj költőinek, művészeinek, tudósainak és szabadsághőseinek emlékeit láthatják a kirándulók. Sokminden készül is mind a fővárosban, mind a vidéken: Balassi emlékkiállítás Pesten és Esztergomban, Jókai emlékmúzeum Balatonfüreden, Berzsenyi emlékszoba Niklán* — hogy csak néhány már munkában lévő tervet említsünk. Az Országos Petőfi Sándor Irodalmi Múzeum megszervezésével pedig megtörtént az első lépés abban az irányban, hogy a meglévő s épülő irodalmi múzeumoknak s állandó kiállításoknak állandó gondviselőjük is legyen.

A magyar irodalomtörténeti kiállításoknak vannak mindig hasonlóan felmerülő kérdései. Megvannak azonban a maguk sajátos feladatai, nehézségei, egyénileg jellemző vonásai is. Helyes lesz tehát, ha — mielőtt az általános érdekű kérdésekkel foglalkozunk — szemügyre vesszünk néhány, egyéni mivoltában is jellegzetes kiállítást.

A *Rákóczi-kor irodalmi* bemutatású kiállítást az Irodalomtörténeti Társaság és az Országos Széchényi Könyvtár rendezte. A nagy Rákóczi-emlékkiállítás kereteiben az irodalmi emlékeknek csak kis töredéke fért el. Helyzet és idő azonban alkalmasnak látszott arra, hogy a számbavett s nagyrészt már össze is hordott irodalomtörténeti anyagot a maga egészében bemutassuk. Irodalmunk történetének olyan korszakáról volt szó, amelyet részben eléggé elhanyagoltak, részben még mindig a Thaly-viták hamis megvilágításában láttak és értékelték szakköreink is. A Rákóczi-kor legjobb szakértője a kiállítás szolgálatába állította évtizedes kutatásainak eredményét: nem egy fontos felfedezését itt bocsátotta először közre. Ily módon sikerült a kor irodalmát mind anyagában, mind összefüggéseiben a közismertnél sokkal teljesebben és hitelesebben bemutatni.

Természetes, hogy ezen a kiállításon a szaktudomány igényei a szokottnál jobban érvényesültek. Igen sok olyan levéltári, kéziratári s könyvtári darab került kiállításra, mely

* Időközben mindkettő elkészült.

eddig ismeretlenül lappangott, vagy szétszórta, összefüggéseinek értelme nélkül őriztetett. A kiállításon, egyebek közt, például együtt lehetett látni a kuruc költészet kódexeinek teljes sorát (az el nem érhető eredetieket fénymásolatok helyettesítették), a Mercurius Veridicus egész anyagát, a fejedelem minden hivatalos nyomtatványát: annak bizonyosságait, hogy Rákóczi jelentőségét felismerve, a szabadságharc és az országsszervezés szolgálatába állította a sajtót is. Az anyag csoportosítását itt szükségképpen a fejlődés történelmi rendje szabta meg. Be kellett mutatni a Rákóczi-kor irodalmának előzményeit, kibontakozásának mozgató erőit, főirányait, eredményeit s nem utolsósorban népünk későbbi sorsában, nemzeti függetlenségünkért vívott küzdelmeinkben s osztályharcainkban játszott igen jelentős szerepét. Az anyag elrendezésének lehetőségeit a helyiségek szabták meg. A Nemzeti Múzeum kupolaterme s a hozzá jobbról és balról csatlakozó egy-egy ú. n. kandallóterem állt rendelkezésre. Irodalmi kiállítások rendezésére eléggé alkalmatlan, csarnokszerű, márványozott s gazdagon tagolt falú reprezentatív helyiségek ezek; a kéziratok, nyomtatványok megfelelő tárolásához szükséges bensegesebb környezet megteremtésére alig adnak módot; nem lehet őket megfelelően megvilágítani; alaprajzuk, szerkezetük olyan, hogy történelmi anyagot igen nehéz bennük a maga folyamatos összefüggésében elrendezni. A Rákóczi-kor irodalmát bemutató kiállítás esetében azonban szinte segítették, sügták a helyes megoldást.

Rákóczi — ezt manapság fedezzük fel kellőképpen — a régi magyarság egyik legnagyobb írója. A régi kutatás, helytelenül, főként külföldön, idegen nyelveken írt munkáit értékelte. Idehaza, magyarul írt művei, bár egyelőre csak töredékesen ismeretesek, nem kevésbé fontosak. Kiváló szónok, jó stílusú s okos irodalompolitikus volt. A szabadságharcnak nemcsak politikai és katonai vezére, hanem a kor költészetének is hőse. Iható hatása századokra terjedt, Kálmány, a nagy néprajzkutató, méltán sorolta a magyar nép örökéletű eszményei közé. A rendezők tehát joggal meg voltak róla győződve, hogy nem úznak fölösleges hőskultuszot, amikor a kiállítás közepére Rákóczi alakját, műveit s a róla szóló, munkájához fűződő egykorú irodalmi emlékeket állították — ezek töltötték meg a kupolatermet. Hozzájuk vezettek XVII. századi irodalmunknak a kupolaterem előtt, a lépcső-csarnok felső emeletén álló tárlókban elhelyezett fontos darabjai. Hozzájuk csatlakozott a Rákóczi-kor irodalmának a baloldali kandallóteremben elhelyezett gazdag egykorú anyaga, a kuruc katonai irodalom, a publicisztika, költészet, a történelmi, tudományos és hittudományi irodalom. A kupolaterem anyagához csatlakoztak annak az irodalomnak legfontosabb alkotásai is, amelyben sugalmazva, vizsgálva s tettekre gyujtva élt és hatott tovább Rákócziak s a kurucságnak tanítása és példaadása. Ezek a jobboldali kandallóteremben helyezkedtek el s a Rákóczi-hagyomány négy kimagasló hullámhegye: a reformkor, az 1848-as forradalom és szabadságharc, a Thaly-viták és Ady kuruc költészete körül csoportosultak. A tárlókban elhelyezett kéziratok és könyvanyagot nagyméretű, a termek építészeti tagoltságához és stílusához illeszkedő táblák kísérték. Ezeket olyan rajzok, térképek, fényképek, kiemelt idézetek és magyarázó szövegek találtak helyet, amelyek a tárlókban kiállított anyag jelentőségét, összefüggéseit, történelmi és mai értelmét világították meg a tárgyban járatlan és kalauzólást igénylő nézők előtt. Jelképes alakokkal megelevenített térképek utaltak például Rákóczi diplomáciájának, hírlapjának, kiáltványainak s műveinek világpolitikai hátterére, a Szegénylegények énekének politikai összefüggéseire; egykori dokumentumokból, rajzokból, idézetekből szerkesztett táblák jelenítették meg egyebek közt a fejedelemnek az egységes nemzeti közvélemény kialakítására irányuló törekvéseit, vagy az Ady költészetében újra fellángoló forradalmi kurucság összetevőit stb.

Egészen más feladatok megoldását kívánta a *Jókai emlékkiállítás*. Egyetlen író roppant gazdagságú, szinte áttekinthetetlenül bonyolult, ellentmondásokkal telt életét és művét kellett itt bemutatni. Olyan íróét, aki a valóság és a képzelet elemeiből egyforma bőséggel és bátorsággal merített, aki egy alighogy lezárult mozgalmas korban 79 évet élt, kimagasló alakja volt annak a haladó nemesi értelmiségnek, amely Magyarország polgári átalakulásáért szívós és eredményes küzdelmet folytatott, a század végére azonban megtorpant és kiegyezett a Habsburg elnyomással. Művei nagy emberi eszmények hordozói; nem egyszer azonban nagyon is erős engedményeket tett kora üzleties szellemének. Mindig megbecsüléssel, sokszor rajongással festette a népet, az iparról és dolgozó hősről, a munkásról rokonszenvvel írt, de belekerült az osztályérdekeikért harcba szálló elnyomottak ellenségeinek bűvkörébe is. Olvasó népünk szereti és becsüli: érzi, hogy az ő írója; a műve és személye körül újra és újra felcsapó viták azonban ma sincsenek még lezárva.

Halálának 50-ik évfordulója alkalmából az egész ország tisztelettel fordul feléje; régi rajongóihoz a lelkes olvasók új ezrei csatlakoznak. Az ünnepi alkalomhoz mért emlékkiállításnak, bár nem bonthatta ki Jókai roppant munkásságának egészét, mégis éreztetnie kellett legalább terjedelmének tágaságát. Nem mutathatta ugyan meg a mű teljes sokrétűségét: legfontosabb elemeit, főterületeit mégis úgy kellett kiemelnie, hogy a munkáira visszaemlékezők, s a vele most megismerkedők előtt felidéződjék mindaz, amit életművéből ma is fontosnak tartunk. Az alkalom és helyzet tehát ebben az esetben a bemutatás népszerűségét, látvá-

nyosságát s a legfontosabb elemek tömörítő kiemelését kívánta meg. A rendelkezésre álló emlékmagyagot meg kellett válogatni. A Jókai személyével és munkájával kapcsolatba hozható bútorok, tárgyak, okmányok, képek, kéziratok, nyomtatványok olyan bő sokasága maradt meg az elmúlt viharos évtizedek pusztításai ellenére, hogy a teljes anyag kiállítására a rendelkezésre álló helyen gondolni sem lehetett. A kiállítást a Múzeum kupolatermében és dísztermében kellett elhelyezni. Ezek, már volt szó róla, hatalmas, díszes csarnokok; a magyar klasszicizáló építészet legszebb alkotásai közé tartoznak, olyan látnivalók, amelyek a kiállított tárgyakról könnyen magukra vonják a figyelmet; képek, könyvek, kéziratok, apróbb tárgyak megfelelő elhelyezésére tehát ezért is alig alkalmasak.

A rendezők szükségmegoldást választottak. A reprezentatív hatását zavartalanul érvényesítő kupolateremben Jókai életművének reprezentatív elemeit helyezték el. Középen virágdíszben az író mellszobrát, körül, a falakon, hazai elismertetésének és világhírének, alkotó ereje sokoldalúságának, művei sugalmazó hatásának és páratlan elterjedtségének bizonyítékait. A díszteremben a világhírt indokló életmű körvonalai s fő mozzanatai rajzolódnak a nézők szeme s képzelete elé. A két termet összekötő széles ajtónyílásban pedig a Jókai alkotásait mindeddig legteljesebben magában foglaló százkötetes jubileumi kiadás talált helyet.

Hogy a Jókai művek világát felidéző igen sokrétű anyagot megfelelő módon lehessen elrendezni és megvilágítani, a díszteremben egy íves alaprajzú fülkékre tagolt; felül nyílt »kiállító-színpadot« kellett 5 méter magas, fehér molinóval bevont kulissza-falakból felépíteni. A terem közepén s az egymáshoz záruló nyílt fülkékben Jókai fő témáinak kilenc csoportja elevenedett meg: az 1848–49-i forradalom és szabadságharc; az író ifjúkora; az ifjúkor komáromi élményköreit továbbfejlesztő Aranyember; a régi magyar multat felragyogtató történelmi regények; a 48-as témakör háttéréként is szolgáló két fülkében, a reformkort és az elnyomott népek szabadságmozgalmait ábrázoló művek; azután a mult század második felének magyar életét leíró regények; majd a kaland, a természeti és technikai csodák s az utópiák világa; végül a képviselő-író közéleti szerepének s élete alkotmányának motívumai. A kiállítás rendezői nemcsak Jókai életművének változatosságát és sokrétűségét szerették volna megmutatni, de éreztetni akarták színességét, képzeletmozdító erejét is. Arra is vállalkozniok kellett tehát, hogy átadják magukat a nagy mesemondó varázslatának, hogy megkíséreljék újraálmodni legalább álmai egy részét. Éppen ezért az úgynevezett irodalmi anyag mellett a szokottnál nagyobb szerepet kaptak a Jókai korát és egyéniségét formáló erőket, a költő képzeletét tápláló forrásokat, műveinek világát újra felidéző és továbbhatásukat tükröztető kiállítási elemek: képek, bútorok, ruhák, ékszerek, használati tárgyak stb.

A témacsoportokra egy-egy jellemző s a fülke főfalán fabetűkkel kirakott regénycím utal; ezek alatt egy-egy fadoboka elhelyezett mozgalmas képmontázs jeleníti meg a tárgykör főelemeit: ezeket egészítik ki a falakon elhelyezett további részletmontázsok, képek, a tárlók között helyet találó bútorok, nagyobb emléktárgyak, kosztümös babák, zászlók stb. A művek kéziratai, első és érdekesebb kiadásai, illusztrációi tárlókban vannak elhelyezve, de ezt a papirosanyagot is kiegészítik a hozzájuk kapcsolódó apróbb tárgyi emlékek. Mindez helyenként talán nagyon is merész, összhatásukban mégis egységes megoldásokat hozott létre. Vannak a kiállításon — hogy csak néhány példát ragadjunk ki — olyan montázsok, amelyekben egy-egy Jókait ihlető kép találkozik a költő rajzvázlataival, egy-egy mű illusztrációival, későbbi színpadképeivel, illetőleg filmkockáival s az egésznek értelmet adó Jókai-idézetekkel. A lőcsei fehér asszony eredeti arcképe körül ott vannak Jókainak a regényhez készült rajzvázlatai a kiadások mellett eredeti illusztrációk, egykorú női holmik, ékszerek stb. »A jövő század regényé«-re emlékeztető tábla szembeállított régi rajzokkal és mai fotókkal arra utal, amit a költő elképzelt s ami megvalósult. Az 1848 élménykörét bemutató tárlóknak Landerer és Heckenasték történelmi jelentőségű egykorú nyomdagépe annál jobban megadja a szükséges főhangsúlyt, mert rajta látható Barabás akvarellje: Jókai szétosztja a 12 pont első példányait a tömegnek.

A Jókai-emlékkiállítást az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Történelmi Múzeum, a Petőfi Sándor Irodalmi Múzeum és az Irodalomtörténeti Társaság rendezte. Szűkebb s ezért egy intézmény keretében is megoldható feladat egy-egy vidéki emlékmúzeum vagy emlékszoba berendezése. A Petőfi Sándor Irodalmi Múzeum ilyenszerű munkái közül elég lesz itt most talán csak kettőt kiemelnünk: a *kiskőrösi Petőfi-házat* és a *kápolnásnyéki Vörösmarty-házat*.

Először mindkét épületet rendbe kellett hozni. Petőfi alacsony, nádfedeles parasztházban született. Az emléktáblával megjelölt épületben régen is volt valamiféle emlékszoba; a bentlakó ör részére azonban átalakították, dögölt fala nedvességgel szívódott tele, megsüppedt; az egész ház teljességgel elhanyagolódott. Vörösmarty szülőházát szintén megjelölték emléktáblákkal; a tulajdonosok többször is átépítették, megnagyobbították, modernizálták; a háború pusztításai pedig csaknem rombadöntötték. Petőfi szülőházát sikerült nagyjából

eredeti formájában helyreállítani. Vörösmartyét csak megközelítőleg. Mindkét épület úgy kellett azonban berendezni, hogy a látogatók a költők pályájáról, művéről, jelentőségéről is képet kapjanak azon túl, hogy megilletődnek a szülőhely, néhány eredeti bútor, s személyesen használt tárgyak látásától. A kiállítások felépítését itt is a rendelkezésre álló hely és anyag határozta meg.

Petőfi szülőházának első nagy szobáját a Petőfi-szülők bútorainak néhány megmaradt darabjával s egykori falusi bútorokkal feltehetően eredeti formájában rendezték be. Ugyancsak egy korabeli parasztkonyha hangulatát keltve, de máshonnan került edényekkel s használati eszközökkel rendezték be a nyitottkéményű, földes konyhát. A konyhához csatlakozó, felpadlózott két hátsó kis szobában a költő pályáját, művét s művének hatását bemutató kiállítás helyezkedik el. Ennek anyagában Orlai Petrics és Barabás eredeti, vagy másoltatott képei vegyülnek eredeti könyvekkel, autotípiákkal, fénymásolatokkal, képmontázsokkal. Az összefüggésekre itt is Petőfi-idézetek, ill. rövid magyarázó szövegek utalnak.

Vörösmarty szülőháza, mai formájában, Petőfiénél sokkal nagyobb. Őt tágas szobájában tehát viszonylag igen gazdag anyagot lehetett kiállítani. A költő szüleinek bútorából semmi, az övéiből is csak igen kevés maradt meg; használati tárgyai csaknem teljesen elpusztultak. Hiteles, vagy akár csak a hitelesség látszatát keltő milieu megteremtése itt tehát lehetetlen volt. A kiállításnak a költő életét és művét bemutató középső három szobáját mégis úgy látszott helyesnek berendezni, hogy legalább közeledjenek a lakás hangulatához s ily módon otthonosabb keretet adjanak a néhány hitelesen Vörösmartyhoz kapcsolható emléktárgynak. A falakra tehát egykorú vagy egykorúakról másolt festmények, metszetek, rajzok kerültek s a fénymásolatok, feliratok is keretet kaptak. A hall-szerű első nagy helyiséget — amelynek képei a költő pályájának hátteréül szolgáló reformkor, forradalom és szabadságharc főmozzanatait emelik ki — és az egész kiállítást lezáró utolsó kis szobát — amely a Vörösmarty-hagyomány útját mutatja meg — teljesen kiállítás-szerűen, tehát fadobokra szerelt, keretезetlen, üveglapok alá, vagy közé elhelyezett fotókkal, a falakra fabetűkkel kirakott feliratokkal, zászlókkal stb. rendezték be.

Sajátos, nem könnyű s megnagyítóan máig sem végbevitt feladat megoldását kívánta a *Badacsonyi Irodalmi Múzeum* berendezése az ú. n. Szegedy Róza házban. Kisfaludy Sándor feleségének egykori hegyi hajléka barokk építészetünknek vidékies darabosságában és vaskos zömökségében is értékes emléke. A többször átalakított épületet már régen emléktáblával jelölték meg; 1952 tavaszán néhány helyiségében ideiglenesen a szomszédos Kisfaludy-ház emlékszobájának kiegészített és felrészített anyagát helyezték el. A tavaly teljesen eredeti alakjában helyreállított ház emeletén négy szép szoba állt üresen. Az ott lévő Kisfaludy és Szegedy Róza emléktanyag kevés volt ennyi helyiség berendezésére; de nem is illenék Kisfaludy Sándornak a sümegi mellett még egy múzeumot állítani ugyanakkor, mikor nála sokkal értékesebb költőink egész sorának még csak emlékszobája sincs. A témakört tehát ki kellett terjeszteni a Badacsony sőt a Balaton irodalmi és művészi tükörzódésére. Az első szobát így méltóképpen töltötte meg a Kisfaludy Sándor emléket idéző anyag: valóban ő volt a Badacsonyi irodalmi felfedezője és első népszerűsítője. Egy századdal ő utána azonban már háttérbe szorult a badacsonyi tájat megéneklő teljesen közhelyszerű költészet a hegyvidék szépségeit éppen ezidőtájt remekül ábrázoló festőknek, főként a Balaton legnagyobb festőjének, az évtizedeken át Badacsonyan élt Egry Józsefnek művei mögött. Helyesnek látszott tehát, hogy az utolsó szobában Egrynek állítsunk emléket. E két pólus között igen érdekes és szép anyaggal lehetett a balatonvidékiek, főként a badacsonyiak részvételét a reformkor és a szabadságharc küzdelmeiben bemutatni. A tervek szerint még az idén rendezhető a ház földszintjén lévő pincét és présházat is; ezekben a badacsonyi szőlőművelés emlékeit fogják kiállítani. Néhány motívummal már az emeleti kiállításban utalni kellett erre is. A múzeumnak, illetve kiállításnak egyéni válfaja van tehát itt kialakulóban, amely oly módon egyesíti különféle műzeális területek anyagát, hogy az irodalmat állítja — az emlékeket értelmező s összefüggéseiket megvilágító magyarázóként — az előtérbe.

Az egy-egy költőnek szentelt emlékszobák növekvő sorából álljon itt a *Batsányi emléket* idéző tapocai. Az újraképző Magyarország első igazán jelentős politikai költőjének kultusza az elmúlt években meglevően szülővárosában. Linzből hamvaival együtt hazahozott síremlékét rendbehozták, szülőházának feltehető helyét emléktáblával jelölték meg stb. Az emlékszoba — a helybeliek kezdeményezésére — a város egyik régi házának földszintjén a helybeli idegenforgalmi irodához csatlakozó boltíves helyiségben talált otthont; a helyi társadalmi erők értékes segítséget nyújtottak berendezéséhez is. A tárlókban és falakon elhelyezett, nagy többségében fényképekből, rajzokból és régi festmények másolatából álló anyag epigrammatikus tömörségében is változatos, világosan áttekinthető, erős hangsúlyai következtében emlékezetes képet ad a költő pályájáról és jelentőségéről.

Az ismertetést még hosszan lehetne folytatni. Ennyiből is kitetszik azonban, hogy magyar irodalomtörténeti tárgyú kiállításaink ügye örvendetes fejlődést mutat.

A létesítmények száma máris jóval több, mint valaha is volt. De hol vagyunk még attól, ami el kellene érjünk?! Századunk nagy íróinak eddig még alig állítottunk méltó emléket. Emlékszoba csak Móricz Zsigmond leányfalusi házában van — egykori dolgozószobája, amelynek látványa megindíthatja ugyan a látogatót, de Móricz művének nagyságáról és jelentőségéről semmiféle képet nem ad. A többiekkel kapcsolatban legfeljebb tervezgetések folynak s még Adynak sincs nem hogy kiállítása, de emléksarka sem! Arany emlékeit csak Nagykörsön őrzi két összeolvadni nem akaró kis múzeum; éppen ott, ahol egész életében talán legboldogtalanabb volt. Hol van akár csak egy megbecsült zugoly is, amelyet Kőlcsey, Kátona, Csokonai s annyi más, náluk tán kisebb, de mégis megbecsülendő költőnk emlékezetének élő otthonává avatnánk? S hol van a magyar irodalom fejlődését csak megközelítően is bemutató olyan kiállításunk, amelyen pl. a prágaiak vezethetik végig diákjaikat s vendégeiket?

Irodalmi kiállításaink színvonala is javul; kezdünk rájönni, hogy lehet az irodalmi kiállítások papiros-anyagát érdekessé is tenni anélkül, hogy ríktó plakáthatásokra törekednénk s népszerűvé úgy, hogy a szakszerűség se szenvedjen azért csorbát. De ezen a téren is rengeteg még a tenni, tanulni, javítani valónk. Állandó, múzeális jellegű kiállításaink mind a fővárosban, mind a vidéken fejlesztésre szorulnak. A Petőfi Múzeum csonkaságát mielőbb meg kell szüntetni s ki kell egészíteni legalább egy Adynak szentelt tagozattal. A vidéki kiállításokon csaknem kivétel nélkül érezhető a gyors munka rögtönzöttsége, a kevés pénzért, baráti szolgáltatként vagy társadalmi munkaként igénybevett segítség fogyatékosága. Nem egyszer frissek, bátrak, könnyedek, de gyakran vázlatosak s néha ötlestervek.

Ezért is látszik idejénvalónak, hogy eddigi munkánkból, tapasztalatainkból néhány tanulságot levonjunk s néhány nem eléggé tisztázott kérdést megvitassunk.

A kiállításokat, főként az irodalmiakat, ismételjük, nem lehet egy kaptafára húzni. A kijelölt és rendelkezésre álló hely a kiállítható, vagy kiállítandó anyag szempontjai s a felhasználható anyagi és művészi erők együttesen határozzák meg lehetőségeiket s megvalósításukat.

Tudjuk: ma már nem elegendő egy csomó, értelmesen nem is nagyon összefüggő anyag összehordása és közszemlére tétele. A jó kiállításnak mondanivalója, szerkezete, gondolatmenete van. A rendezőnek tehát a rendelkezésre álló kiállítási anyagot értelmes, áttekinthető egészé kell kerekítenie, arányosítania. Ezt, ha maga nem az, az illető terület szakértője nélkül nem tudja megtenni. Éppen ezért ma már — igen helyesen — szakember bevonása és kiállítási terv, ú. n. „forgatókönyv” nélkül kiállítást rendezni nem szabad. De kiállítási terveink legyenek a valósághoz mértek. Helytelenül jár el az az intézmény, amely — mintha gombhoz varratna kabátot — néhány birtokában lévő emléktárgy köré kapar valamelyes nem odatartozó anyagot, csak hogy neki is legyen „múzeuma”. De helytelen annak a rendezőnek eljárása is, aki — mintha patakmederbe akarna folyamatot kényszeríteni — nem tudja kiválasztani az összegyűjtött bő anyagból a rendelkezésre álló helyen jól elhelyezhető darabokat és három teremre valózt zsúfol egy szobába, csak hogy valamit ki ne hagyjon.

Persze — s ez sajnos nagyon is igaz — elég tágas és kiállításra alkalmas helyiségünk csak igen kevés van. A Petőfi — József Attila Múzeum helyviszonyai — különösen, ha meggondoljuk, hogy a magáncélna épült és önmagát rég túlél villában kellett elhelyezkednie a magyar irodalmi múzeumok irányítását végezni hivatott központi szervnek is — több mint méltatlannak: szégyenletesek! A tervbevett országos jelentőségű nagy irodalmi kiállítások számára sincs igazán alkalmas helyünk: a Nemzeti Múzeumnak erre a célra igénybe vehető csarnokai, láttuk, csak szükségmegoldások segítségével használhatók.

Legutóbb készült nagyszabású magyar irodalmi kiállításunk, a Jókai-emlékkiállítás négy intézmény közös munkájának gyümölcse. Ilyenfajta kiállítást nem is lehet másként jól megrendezni: a mozgósítandó s kiállítandó eredeti emlékananyagot, minthogy igen sokrétű, különféle gyűjteményekben őrzik s tartják nyilván. Megfelelő eredményt tehát csak ezek együttműködő szövetsége tud elérni. A Jókai-emlékkiállítás rendezőinek példás együttműködése igen szép útmutatás lehet a szakmai sovinizmust a közös célnak alárendelő kollektív munkára.

De újabb bizonyítékait szolgáltatva annak az egyre jobban érezhető hiánynak is, amely a múzeális emlékananyag gyűjtésének, sajnos még ma sem egészen kiküszöbölt, egyoldalúságából következik. Újra és újra ijedten kellett tapasztalnunk, mennyire elhanyagolták illetékes intézményeink az újkori magyar emlékek gyűjtését. Nyomdászatunk, kis-kézműiparosságunk, könyvkötészetünk emlékeiből, hogy csak néhány területet említsek például, alig található valami közgyűjteményeinkben. Íróink, művészeink, színészeink hozzáférhető személyes emlékanyaga ijesztően szegényes. Ezen az állapoton sürgősen változtatni kell. Irodalmunk, művészetünk multja úgyis olyan, mint valami nomád vándorlásé; az útonjárók csak a legféltettebb és legkönnyebben mozdítható értékeket vitték magukkal: a műveket;

a személyes holmit, kevés kivétellel, hagyták elveszelődni. S most szemünk láttára kallódnak el még alighogy meghalt nagyjaink ereklyéi is. Az itt-ott megkezdett gyűjtést ki kell bővíteni; s nem elég csak összehordani a holmit, megfelelő raktározásáról, feldolgozásáról is gondoskodni kell. Az állapotok ezen a területen is több mint aggasztóak.

De bármily gondosan összegyűjtjük, megválogatjuk is, kiállításaink sikere az anyag elrendezésén, bemutatásának módján, stálmálásán múlik. Erre nézve sem lehet kötelező szabályokat előírni: az eredmény a rendezők ízlésén, találékonyágán, képzelőerején, tapasztalatán, és merészségén múlik. Nyilvánvaló, hogy egészen másként kell és lehet egy országos kiállítás feltéve őrzött, felbecsülhetetlen értékű eredeti emlékműanyagával és egy hosszú lejáratra tervezett vidéki kiállítás nagyrészt másolatokból, viszonylag szabadon alakítható fényképekből összeállított anyagával bánni. De bizonyos, hogy nem szabad eleve minőségi különbséget tennünk fővárosi és vidéki kiállítások között. Nem volna értelme annak, ha itt és most az összes idevágó problémákat felsorolnák: négy igen lényegeset szeretnék kiemelni közülük.

1. Az eredeti és a másolat kérdése. Nyilvánvaló, hogy az országos jelentőségű nagy kiállításokat lehetőség szerint a hiteles, eredeti darabokból kell összeállítani. Egészen más élmény a Halotti beszéd, Az apostol, a hamis Jókai-menlevél eredetijét mint fényképét látni. Ilyen esetekben csak az eredetiben semmiképpen ki nem állítható darabok másolatait szabad felhasználni; ha azonban az összefüggések megvilágítására szükséges, ki kell állítani ezeket. A pótolhatatlan eredeti darabokat vidéken, esetleg kellőképpen nem őrizhető helyen kiállítani viszont felelőtlen, törvényellenes cselekedet lenne. Ezért kell tehát a vidéki kiállítások nagyrészt olyan sok másolatot felhasználnunk. Ugyancsak ezért kell azonban arra is törekednünk, hogy a másolatok megfelelő elhelyezésével kevésbé értékes, nem egyetlen példányban meglévő, vagy bár nem »hiteles«, de korabeli darabok ügyes alkalmazásával enyhítsük az ilyen kiállítások »másolat-hangulat«-át.

2. A korfestő tárgyi emlékműanyag kérdése. Könyvek, kéziratok bármilyen ügyesen csoportosított sokasága egyhangúvá lesz: az élet eleven változatosságát, érdekességét, látványosságát az írott és nyomtatott papírhoz kapcsolódó tárgyi emlékműanyag biztosíthatja. Hogy milyen határig mehetünk el ennek bevonásában, nehéz pontosan megmondani. Lemondani arról a nagy képzeletmozdító, élnékitő és — nyugodtan mondhatjuk — tanító erőről, amely a jól megválogatott tárgyakból sugárzik, helytelen lenne. Hibázunk azonban akkor is, ha túlzott mértékben alkalmazzuk őket. Azt hiszem, akkor járunk el helyesen, ha csak ott és úgy helyezzük el a tárgyi emlékeket, ahol és ahogyan beleilleszkednek a kiállítás összefüggésébe, tehát értelmes kapcsolatban vannak a főmondanivalót hordozó irodalmi anyaggal.

3. A megvilágító táblák kérdése. A kiállítás legközvetlenebbül a szemhez szól. Nélkülözhetetlen eszköze tehát az apró, sokszor szürke írott s nyomtatott emlékek mondanivalóját látványosan megjelenítő kép. Egy kiállítás főmondanivalóit s ezek összefüggését alig lehet hatásosabban kiemelni, mint ezekkel a képes táblákkal: megkomponálásuk és kivitelezésük tehát a rendezők sarkalatos feladata. Alkalmazásuk mértékéről egyébként ugyanaz mondható, mint a tárgyi emlékekéről.

4. A magyarázó szövegek kérdése. A leghatásosabb mondanivaló az, amit a kiállított művek és tárgyak maguk közölnek a nézővel. Sajnos azonban nem minden emlék eléggé beszédes. Ezért is, meg az összefüggések, értéktételek megfogalmazása céljából is szükség van a magyarázó szövegekre. Volt egy időszak, amikor szerették agyonmagyarázni a kiállítottakat, amelyek nem egyszer úgy hatottak, mint egy-egy tárlókban, falakra széttergetett s némi emlékművel illusztrált értekezés. Egyesek a feliratok külön tényezését fejlesztették ki: magyarázó kártonjaik mint külön kiállítási tárgyak vonták magukra a figyelmet. Ma már tudjuk, hogy a leghatásosabb a tömör, csak a legfontosabb mozzanatokra utaló s kiállításában is szerény, magyarázó szerepét túl nem lépő felirat. Reméljük, hogy ez a belátás maradandó lesz.

Főként a vidéken rendezett kiállításokkal, emlékműzeumokkal és emlékszobákkal kapcsolatban még egy lényeges kérdésre kell felhívni a figyelmet: a helybeliek együttműködésének biztosítására. Lehetetlen állapot, hogy pl. Kápolnásnyéken ma is csak kevesen tudják: van-e a faluban, s hol van a Vörösmarty múzeum? Mindent el kell követni annak érdekében, hogy az emlékkiállításokat az illető környék népe megismerje, megszeresse, magáénak érezze. Az emlékműzeumok gondnokai ezen a téren igen szép munkát végezhetnek: legjobban bizonyított erre a kiskőrösi Petőfi-ház rendkívüli népszerűsége. Nem csak kedves, de lelkesítő is volt az a szeretet és buzgalom, amellyel pl. a badacsonyi helybeliek segítettek az ottani múzeum berendezésében. Másként nem is lehetett volna a rendelkezésre álló rövid idő alatt annyi érdekes helyi emléket összehordani. A gyűjteményeket fejlesztési is csak úgy lehet igazán, ha nem Budapestről leküldött s éppenhogy elfogadott ajándékként, hanem a maga birtokaként, ünneplő helyeként tekintik ezeket a nép. Mert az emlék csak akkor él igazán, hogyha nevel, hat, ébreszt, lelkesít.

Keresztury Dezső